

FTAMP 14.35.01

<https://doi.org/10.26577/JES.2020.v65.i4.02>**Н.А. Белесова, Г.А. Наби\***

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.  
\*e-mail: gulzi\_nabi@list.ru, Linni@mail.ru

## **ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТ: СТУДЕНТТЕРДІҢ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙ КЕЗІНДЕ ӘЗІЛКЕШТІККЕ ИКЕМДІЛІГІ**

Юмор әр адамның өмірінде маңызды орын алады. Солардың бірі оның копинг-стратегияларға жағымды әсерін қалыптастыру болып табылады. Мақалада адамның әртүрлі жағдайларға деген реакция ретіндегі юмордың барысында туындайтын позитивтік көңіл-күйі, жағымсыз жағдаяттармен күрес барысындағы орны және интеллектімен өзара байланысы қарастырылған.

Юмордың ирония, пародия, сатира, анекдот, каламбур және т.б түрлері қарастырылған. Юморды сезінудің екі түрі бар: когнитивті және эмоционалды. Егер, когнитивті аспект адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеуге бағытталса, ал эмоционалды аспект тұлғааралық кеңістіктегі жағымды көңіл-күйдің пайда болуына және оның сақталуына ықпал етеді.

Шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінің негізінде юмордың әлеуметтік және эмоционалды интеллектінің ажырамас бөлігі ретіндегі ерекшеліктері мен маңызы талданған.

Соныменқатарзерттеу барысында 17-22 жасаралығындағы 119 студент қатысқан эмпирикалық зерттеу жүргізілген. Диагностикада Р. Мартин және Г. Лефкурттың «Юморлық қабілетке ие болу шкаласы» (CHS The Coping Humor Scale) әдістемесі қолданылған.

Зерттеу нәтижесінде студенттердің юморды сезіне алуының ТЖ деңгейі анықталып талданған.

**Түйін сөздер:** әлеуметтік интеллект, эмоционалды интеллект, юмористік қабілеттер, күйзеліс, копинг.

**N. Belessova, G. Nabi\***

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Nur-Sultan  
\*e-mail: gulzi\_nabi@list.ru, Linni@mail.ru

## **Social and Emotional Intelligence: Students' Propensity for a Sense of Humor in Emergency Situations**

This article examines the positive state of a person that arises under the influence of various situations as well as the place of humor in the fight against negative situations and its relationship with intelligence. Humor has a special place in everyone's life. The formation of coping strategies is its positive impact. Different types of humor are considered – irony, parody, satire, anecdote, pun, etc.

There are two aspects of humor: cognitive and emotional. If the cognitive aspect is aimed at regulating relations between people, the emotional aspect contributes to the emergence and preservation of a positive mood in the interpersonal space. Based on the works of foreign and domestic scientists, the features and significance of humor as an integral part of social and emotional intelligence have been analyzed.

The study also included an empirical study involving 119 students aged 17 to 22. The methods of R. Martin and G. Lefkurt "The Coping Humor Scale" was used in the diagnosis (CHS The Coping Humor Scale).

As a result of the study, the level of students' sense of humor in emergency situations was determined and analyzed.

**Key words:** social intelligence, emotional intelligence, humorous abilities, stress, coping.

**Н.А. Белесова, Г.А. Наби\***

Евразийский национальный университет имени Л. Гумилева, Казахстан, г. Нур-Сұлтан  
\*e-mail: gulzi\_nabi@list.ru, Linni@mail.ru

## **Социальный и эмоциональный интеллект: склонность студентов к чувству юмора в чрезвычайных ситуациях**

Юмор занимает особое место в жизни каждого человека. Одним из основных преимуществ является его положительное влияние на формирование копинг-стратегий. В статье рассмотрено роль юмора в борьбе с негативными ситуациями, его взаимосвязь с интеллектом, позитивное

состояние человека, возникающее как реакция на различные ситуации. Рассмотрены разные виды юмора – ирония, пародия, сатира, анекдот, каламбур и др.

Существует два аспекта проявления чувства юмора: когнитивная и эмоциональная. Если когнитивный аспект направлен на регулирование отношений между людьми, то эмоциональный аспект способствует появлению и сохранению позитивного настроения в межличностном пространстве. На основе работ зарубежных и отечественных ученых проанализированы особенности и значение юмора как неотъемлемой части социального и эмоционального интеллектов.

Также было проведено эмпирическое исследование, в котором приняло участие 119 студентов – от 17 до 22 лет. В диагностике использованы методики Р. Мартина и Г. Лефкурта «Шкала совладания юмором» (CHS The Coping Humor Scale). В результате исследования был определен и проанализирован уровень чувства юмора студентов в условиях ЧС.

**Ключевые слова:** социальный интеллект, эмоциональный интеллект, юмористические способности, стресс, копинг.

## Кіріспе

Әзілкештік тұлғаның өмірде болатын, қарым-қатынас барысында туындайтын жағдаяттардан күлкілі, қызықты қырларын айта білетін интеллектуалдық қабілеті. Ол шартты және шартсыз рефлексстермен тікелей байланысты.

Қазіргі таңда әр түрлі стрестік жағдайлар адамның өмірінде ерекше орын алады, себебі кез келген қалыптан тыс жағдай адамды жаңа шешімдер қабылдауға немесе барьерлерден жеңіліп, негативтік көңіл-күйдің тууына себепкер болады. Кей уақыттарда осындай негативтік күй ұзақ мерзімге созылып, адамның бойында үрей, мазасыздық, депрессивтік күй кешуіне ықпал жасайды. Осындай жағымсыз күйлермен күресу адамның бойында белгілі бір деңгейде «иммунитетті» қалыптастырып, қиындықтарға қарсы тұруға бейімделгіштік дағдысының пайда болуына әсер етеді.

Шетелдік тәжірибеде стрестік күймен күрес барысында «копинг» термині енгізілген болатын. Оның негізгі түсіндірмесі – адамның деадаптация мен стреске қарсы тұра білуімен байланысты белсенділігі. «Копинг» ұғымы ішкі және сыртқы қиындықтарға адамның қарым-қатынасын айқындайды [1-4] (Абдуллаева, 2009; Буенок, 2014; Гобунов, 2015; Сольнин, 2017).

Бірқатар ғылыми әдебиеттерде әзілкештік қабілет стреспен күресудің ең тиімді жолы болып қарастырылады. Жоғары деңгейдегі әзілкештік қабілетке ие адамдар стресті оңай жеңеді және оның тиімді стратегияларын біледі, сондай-ақ қорғаныстық механизмдерді қалыптастыруға икемді болып келеді.

Әзілдің бірнеше түрлері бар: *ирония, пародия, сатира, анекдот, әзіл, каламбур* және т.б. Әзілдеу барысында назар аударатын жайт, ол тұлғаның өзге адамдардың әзілдерін дұрыс қабылдай білу дағдысына ие болуы.

Әлемдік дағдылар комплексін даярлауда әлеуметтік және эмоционалдық интеллект дағдыларын игеру міндетті шартқа айналып отыр. Өзге адамның мінез ерекшеліктерін ескеріп, оның эмоциясының айрықша жағын түсіне отырып, қарым-қатынасты позитивті тұрғыда қалыптастыру және оның барьерлерін игеру кәсіби сапалардың негізгі сатысына шығып отыр. Осы контексте әзілкештік қабілеттің когнитивтік және эмоционалдық екі қырын қарастырып, оның қазіргі өзгермелі әлемде тұрмыстық және кәсіби іс-әрекеттерді атқарудағы ролін анықтау өзектілікке ие болуда.

Бүгінде, әлемдегі пандемия және соның салдарынан енгізілген төтенше жағдай адамдардың өмірінде үлкен өзгерістерге себепкер болды. Қашықтықтан білім алу, жұмыс орындарының және қызметкерлердің қысқаруы, денсаулыққа төніп тұрған қауіп-қатерлер тұлғаның бойында сенімсіздік, үрей және қобалжу сынды негативтік күйлердің пайда болуына әкелді. Осы тұрғыда жастардың болашаққа сенімі мен үмітінің жоғалмауында, оқу мен қызметтегі онлайн режимге бейімделуінде, оқшаулану (изоляция) кезеңін тиімді өткізуде позитивтік күй мен төзімділік маңызды рөл атқарады.

## Зерттеу әдістері

Төтенше жағдай кезінде болып жатқан өзгерістерге студенттердің реакциясын, әзілкештік қабілеттер деңгейін анықтау мақсатында «Әзілкештік қабілетке ие болу шкаласы» (CHS The Coping Humor Scale) жүргізілген болатын. Тестті Р. Мартин және Г. Лефкурт дайындаған (Martin, Lefcourt, 1984) [5]. Қазақ тілінде әзілкештік қабілетті анықтау инструменттерінің болмауына байланысты, аталған тест сұрақтары қазақ тіліне аударылды. Сонымен қатар, респонденттердің зерттеуге

қажетті мағлұматтары (жасы, жынысы) қосалқы сұрақтар ретінде қосылды.

### Әдебиеттерге шолу

Әзілкештік қабілеттер қазіргі таңда жоғары өзектілікке ие, себебі оны ұжымдағы адамдарды басқаруда және кикілжінді болдырмау үшін (Lopes, Brackett, Nezlek, Schutz, Sellin, Salovey, 2004) [6], стрестік күймен күресуде (Wijewardena, Härtel, Samaratunge, 2017; Abel, 2002) [7-8] және түрлі терапиялық мақсаттарда кеңінен қолданады. Әзілдесу мен позитивті көңіл-күй адамның физиологиялық және психикалық саулығына (Абдуллаева, 2009) [1], стрестің теріс салдарының төмендеуіне ықпал жасайды (Fredrickson, 2001) [9]. Бұл тұжырым Fredrickson еңбегінде анықталған.

Әзілкештік қабілеттің екі қыры бар, бірі – когнитивтік, екіншісі – эмоционалдық. Ситуацияны позитивті қабылдауда адамның психикалық күйі мен эмоциясы адекватты болуы, сондай-ақ өзге адаммен әзілдесу барысында, ойлау және дұрыс қабылдау әрекеттерінің болуы шарт.

Әлеуметтік және эмоционалдық интеллектіні зерттеу барысында, аталған әзілкештік қабілет адамның Мен-тұжырымдамасының қалыптасуына әсер ететіні анықталды. Зерттеу барысында адамдардың өзін-өзі бағалауы және Мен-тұжырымдамасының тұрақтылығы, когнитивтік қабілеттері, оптимизммен, экстраверсиямен өзара байланысы, ал дисфункционалды нұсқаулықтар мен нейротизммен кері байланысы анықталған (Martin, 1996) [10].

Белгілі америкалық фольклорист және әзілді зерттеуші Эллиотт Оринг әзілдің кең тараған жанры анекдоттың адам өміріндегі пайдасы мен әзілді орынды қолданудың өнер екендігін атап көрсеткен болатын (Oring, 2016) [11]. Яғни, адамның дүниетанымы мен ойлау ұшқырлығы оның әзілдерді жылдам әрі мазмұнды құрастыруына түрткі болатыны анықталды.

Сондай-ақ, студенттердің копинг-стратегиялары мен прокрастинация арақатынасы бойынша да зерттеу жүргізілген болатын. Оның нәтижесінде прокрастинацияның төменгі деңгейіне ие студенттерге «мәселені шешуді жоспарлау», «дұрыс бағалау әрекеттері» тән екендігі анықталды (Солынин, Лингурарь, 2017) [4].

Басшылардың әзілге икемділігін анықтау барысында кәсіби белсенділікті арттыруға әзілкештіктің, соның ішінде агрессивті әзілдер мен өзгені келеке ететін қалжыңдардың ролі зерделенген (Буенок, 2014) [2]. Менеджердің кәсіби

денсаулығына әзілдің агрессивті және өзімен байланысты қалжыңдары ерекше әсер ететіні байқалған.

Әзілкештік қабілет әлеуметтік және эмоционалдық интеллекттің құрамдас бөлігі ретінде тұлғаның қоғамдағы кіші және үлкен топтарында, өзінің жеке кеңістігінде қарым-қатынастың дағдыларын игеруін, эмоцияның позитивті бағыттылығын қамтамасыз етеді. Эмоционалдық интеллект адамның өзінің және өзге адамның эмоцияларын түсінуі, оларды басқаруы және өзіндік мотивациясы. Адамның эмоциялары шындықты (реалии) қабылдауынан, белгілі бір жағдаяттардағы қабылданатын шешімдерінен көрініс береді. Жағдайлар адам өмірінде әр қырлы сипатқа ие, сондықтан оларға реакциялар да әр түрлі болады. Әзілкештік эмоционалдық-мазмұндық, мінез-құлықтық, рефлексивтік және реттеуші құрылымдық компоненттерінен тұрады. Әзіл – когнитивтік және аффективтік жанама арақатынасқа ие болатын интеллектуалдық сезім (Горбунов, 2015) [3].

Әзілкештік қабілетті жиі «интеллект» немесе «тапқырлық» ұғымдарымен қатар қолданады. Зерттеулердің бірқатарында әзілді интеллектуалдық қабілеті мен эмоционалдық күйіне байланысты әр адам әр түрлі қабылдайтыны анықталған. Әзілкештік қабілет адамның орынды әзілдеу қабілеті болғандықтан, бұл қабілетке ие адамның эмоционалдық интеллект деңгейі жоғары болуы қажет (Устинова, Качина, 2019) [12]. Себебі, ол ортаның эмоциялық күйіне де оң баға беріп, оған тиімді әсер ете білуі шарт.

1928 жылы Джордж Вашингтон университетінің ғалымы Dr. Thelma Hunt (Hunt, 1928) [13] әлеуметтік қабілеттердің деңгейін анықтау мақсатында тест ұсынған болатын. Тесттің негізгі мазмұны адамның мінез-құлықтарын бақылау, әлеуметтік жағдаяттарды шешу, мимикалармен байланысты жаттығуларды шешуден тұрады. Аталған тесттің екінші нұсқасы төмендегі элементтерден тұрады:

- адамның мінез-құлқын бақылау;
- сөйлеушінің психикалық күйін анықтау;
- есімдер мен түрлерді есте сақтау;
- әлеуметтік жағдаяттарды шешу;
- әзілкештік қабілет.

Соңғы нұсқасы әзілге икемділіктің адамдар арасындағы қатынасты жеңілдетіп, бірін-бірі жіті түсініп, позитивті күйге ие болуына, ал ол өз кезегінде еңбектің тиімді болуын қамтамасыз ететіндігін айқындап отыр.

Әзілкештікті жағымды қабілет ретінде қарастырған бірқатар ғалымдар оның екінші

теріс қыры бар екенін де жоққа шығармайды. Өзілкештік агрессияның көпқырлы түрі ретінде қарастырылады. Оған көптеген комедиялық фильмдер мен газет-журнал, интернет беттеріндегі анекдоттардың астарындағы қатаң сын мен ащы шындық дәлел болып отыр. Сонымен қатар, адамды мазақ етіп күлу де белгілі бір деңгейдегі агрессия мен шабуылды білдіретін үрдіс. Өзілкештік риторика мен қазіргі таңдағы дебаттарда ерекше орын алады. Сөз тапқырлық кез келген баяндаушының өткір құралы ретінде танылады, себебі ол оппоненттер мен сыншыларды әлсіретуге бағытталады (Рexman, Zvaigzne 2004).

Адамдар жалғыздықта әзілдерге әсер етіп, күлуі мүмкін. Алайда, әзілкештік әлеуметтік құбылыс және адамдар көбінде өзге адамдармен қарым-қатынас барысында жиі әзілдейді (Martin, Kuiper, 1999; Provine, 2004). Өзілкештік адамдар арасындағы әлеуметтік қатынасты реттей отырып, өзара тартымдылықты тудыратын құбылыс екені анықталған.

Ақпараттарды талдай келе, әлеуметтік және эмоционалдық интеллект және әзілкештік субъектінің мінезін анықтайтын интеллектуалдық

қабілет ретінде қарастырылуы мүмкін; екіншіден стресспен күресуде оның айрықша орны бар деген ой түйіндеуге болады.

### Зерттеу нәтижелері және оларды талдау

Зерттеуге педагогикалық мамандықта білім алып жүрген 119 студент қатысты, олардың 29% (19) ер бала болса, 100 қыз бала. 17-19 жас шамасында 84, 20-22 жастағы 35 респондент, оның 29% бітіруші түлектер (4-курс студенттері).

Аталған жұмыс елімізде төтенше жағдай мерзімінде жүргізілгендіктен, қашықтықтан білім алу барысында студенттердің өмірі мен оқуы арасындағы байланысқа баса назар аударылды. Тәжірибеге қатысқан студенттердің жеке тұлғалары экспериментаторларға бұрыннан тағыс, кездейсоқ іріктеме жасалған жоқ.

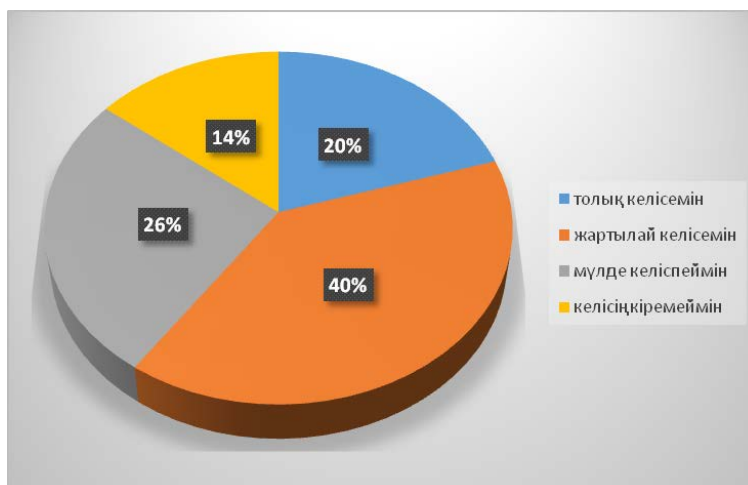
Зерттеу барысында студенттерге 7 сұрақтан тұратын тест берілді. Нұсқаулығына сәйкес, тестте берілген пайымдауларға 4 жауаптың («толық келісемін», «жартылай келісемін», «мүлде келіспеймін», «келісіңкіремеймін») бірін таңдау ұсынылды. Респонденттердің жауаптары төмендегідей нәтижелерді көрсетті (1-кесте).

1-кесте – Өзілкештік қабілетіне ие болу деңгейін анықтауға арналған сауалнама нәтижесі

	Мен қиын жағдайда өзімнің әзілкештік қабілетімді жиі жоғалтып аламын	Мен өмірдегі қиындықтарды, жиі кездесіп тұратын күлкілі жағдай ғой деп қарастырсам, олардың әсерінің азайып жатқанын сезінемін	Мен, әдетте, қиын жағдайларда күлкілі нәрселерді айтуға тырысамын	Өмірдегі қиындықтарға әзіл түрде қарау менің өмірімді жеңілдетпейді	Күлу немесе жылау жағдайы туындағанда, мен күлулі тандар едім	Қиын жағдайдың өзінен де, мен әдетте әзілдейтін және күлетін нәрселерді табатын едім	Өз тәжірибемнің арқасында, әзіл – мәселелерді шешудің өте тиімді әдісі екенін білемін
толық келісемін	24	31	30	30	70	40	40
жартылай келісемін	47	44	50	40	29	43	48
мүлде келіспеймін	31	21	18	26	9	21	11
келісіңкіремеймін	17	23	21	23	11	15	20

Студенттер арасында өзінің қалыптан тыс жағдайда әзілкештік қабілетін жоғалтып алатын студенттер 20% және керісінше, қиын жағдайларда позитивті күйде болатын студенттер 26% құрады. Және кей кезеңдерде әзілкештіктен қол үзетін студенттер саны 47 (40%) болғаны анықталды (1-сурет). Қиындық

туған сәтте әзілкештікке жүгінетін жоғары курстың студенттері екені анықталған. Бұл жерде аталған жас шамасына тән ерекшеліктердің бірі ұжымдық ойлауды, сондай-ақ бірқатар оқу барысындағы стрестерді бастарынан өткізіп, оларды женуге деген ұмтылыстың қалыптасуын ескерген жөн.



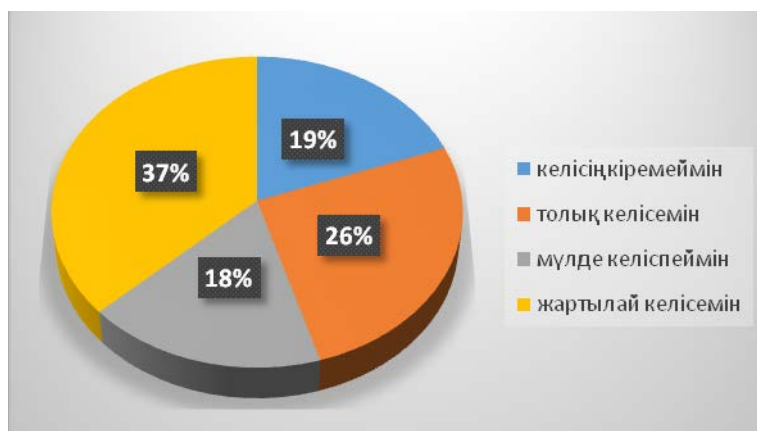
**1-сурет** – Мен қиын жағдайда өзімнің әзілкештік қабілетімді жиі жоғалтып аламын

Респонденттердің басым көпшілігі кез келген қиындықты позитивті көңіл-күймен қабылдаған жағдайда, теріс әсердің төмендейтінін көрсеткен (2-сурет). Дегенмен, 21 студенттің бұл пікірмен келіспейтіні анықталды. Яғни, 37% респонденттің пайымдауынша, кез келген негативтік жағдайды әзілмен қабылдау мүмкін емес, немесе қаншалықты әзілмен қабылдаса да, оның әсерінің төмендеуі байқалмайды. Алайда, кей жағдайларда («жартылай келісемін» деген жауапқа негізделе отырып) ұсақ мәселелер мен негативтерді әзілге айналдырып, оны шешу жолын жеңілдету – мүмкін болатын жағдай.

Тәжірибеге қатысқан 50 студент қалыптан тыс қиын жағдаяттарда әзілдерді кей уақыттарда және 25% (31 студент) үнемі айтаты-

ны айқындалды. Керісінше, 15% (21 студент) адам аталған тұжырыммен келіспейді. Аталған тұжырымға алынған жауаптар респонденттердің қиындықтарды қалай қабылдайтынымен тығыз байланысты (2-сұрақ). Алдыңғы тұжырыммен келіспеген студенттер, қалыптан тыс жағдайлар туындағанда, әзілдік әңгімелерді айтпайтыны анықталды.

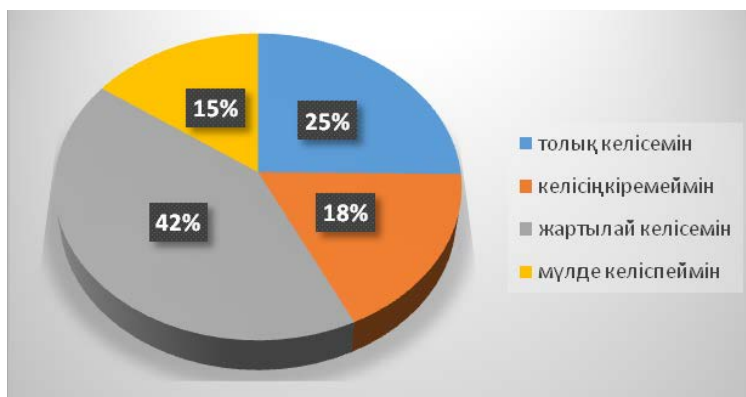
Жоғарыда аталған қиын жағдаяттарда әзілдік әңгімелерді айту деңгейінің басымдығына қарамастан, қиындықтарға позитивті көңілмен қараудың маңызы бар екендігіне респонденттердің 25% толық, 34% жартылай келіспейтіндігін білдірген (4-сурет). Сонымен қатар, бұл тұжырымға қарама-қарсы, яғни әзілдің өмірдегі қиындықтарды жеңілдететінін 22% мақұлдаған.



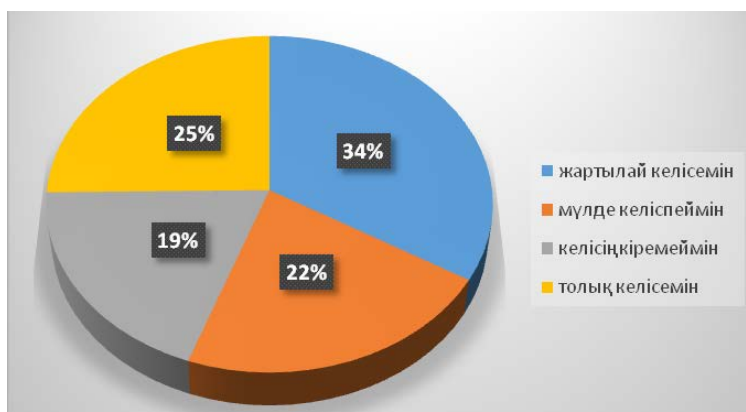
**2-сурет** – Мен өмірдегі қиындықтарды, жиі кездесіп тұратын күлкілі жағдай деп қарастырсам, олардың әсерінің азайып жатқанын сезінемін

Зерттеуге қатысушылардың жартысынан көпшілігі (59%) жағдаяттарға әсерлері тұрғысынан күлуді таңдайтыны анықталды (5-сурет). Сондай-ақ, студенттердің 34% (толық) және 36% (жартылай) белгілі бір қиындықтардың

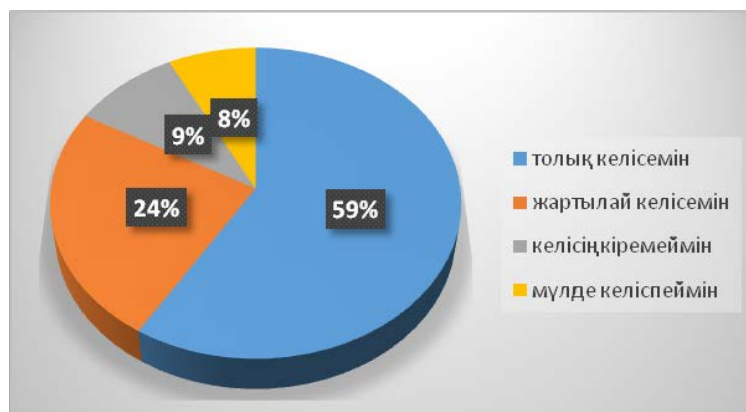
барысында әзілдік нәрселерге назар аударатыны анықталды (6-сурет). Демек, қиындық жағдайына әзілкештікпен қарау, кейбір негативтен күлкілі жайттарды көруіне ықпал жасайтын фактор болып отыр.



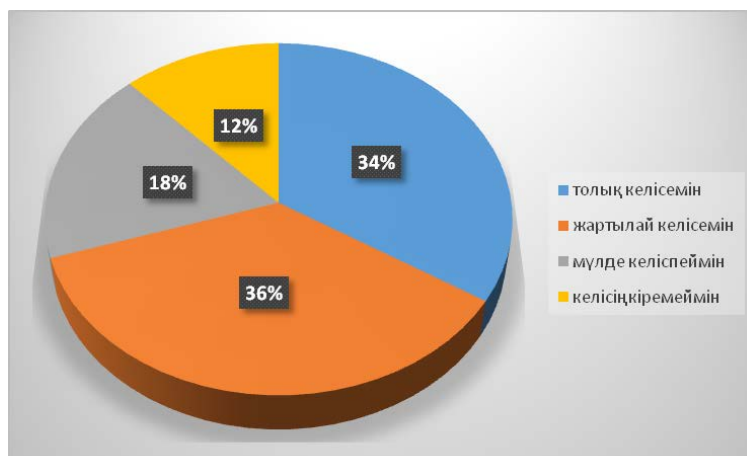
3-сурет – Мен, әдетте, қиын жағдайларда күлкілі нәрселерді айтуға тырысамын



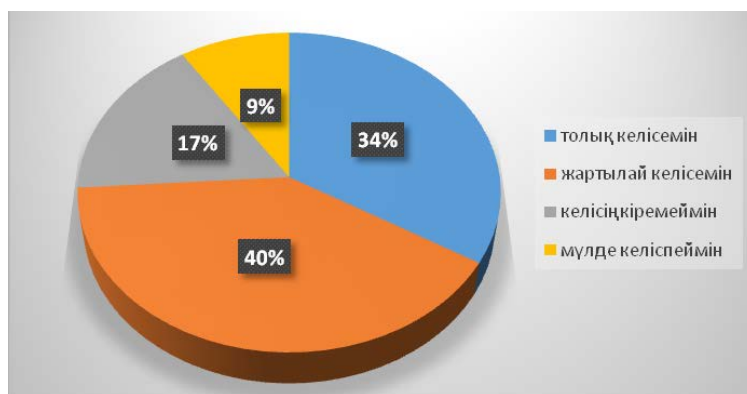
4-сурет – Өмірдегі қиындықтарға әзіл тұрғысынан қарау менің өмірімді жеңілдетпейді



5-сурет – Күлу немесе жылау жағдайы туындағанда, мен күлуді таңдар едім



6-сурет – Қиын жағдайдың өзінен де, мен әдетте әзілдейтін және күлетін нәрселерді табатын едім



7-сурет – Өз тәжірибемнің арқасында, әзіл – мәселелерді шешудің өте тиімді әдісі екенін білемін

Студенттердің жас ерекшеліктеріне және кәсіби тәжірибелерінің төмендігіне қарамастан, әзілдің проблемалық жағдайлардан шығудың тиімді әдісі екендігін басым көпшілігі (34% (толық) және 40% (жартылай) мақұлдаған. Аталған сұрақтың мазмұнының күрделілігіне, студенттердің басым көпшілігінің еңбек тәжірибесін бастамағанына қарамастан, тәжірибеге қатысқандардың басым көпшілігінің жауаптары позитивті екендігі көрініп тұр. Дегенмен, проблемалық жағдайларды шешуде әзілге сүйенбейтін респонденттердің бар екендігі де анық.

### Қорытынды

Позитивтік көңіл-күй әзілкештік қабілеттің қалыптасуына ықпал жасайды. Кез келген әрекетті көңілді күйде орындау жұмыстың нәтижелі болуына оң әсерін тигізбек. Алайда, кез

келген жағдайға әзілмен қарау әрдайым мүмкін бола бермейді, себебі оған жағдайдың қиындық деңгейі, субъектінің жас және жеке ерекшеліктері, кәсіби сапалары, өмірлік тәжірибесі секілді факторлар әсер етеді.

Студенттік кезеңде жастардың дүниетанымының қалыптасуы, ішкі позициялардың қалыптасуы, оның өмірде алатын орны және өз болашағына жоспар құруы секілді үдерістер орын алады. Психолог ғалымдардың (Л.С. Выготский, Б.Г. Ананьев, Д.Б. Эльконин, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Л.И. Божович, И.А. Зимняя және т.б.) пікіріне сүйенсек, студенттік шақтың бастапқы кезеңдері жасөспірімдік кезеңді қорытындылаушы, ал соңғы кезеңдері ересектіктің бастамасы болып саналады. Осыған орай, тәжірибеде 1, 2-курс студенттерінде бейімделу, қоршаған ортадан тәуелділік, оқшаулану секілді үдерістер орын алса, бітіруші түлек-

тердің бойынан пікірлерін ашық айту, индивидуалдық жұмыстарға басымдық таныту, кәсіби сапаларының қалыптасуы көрініс береді.

Жүргізілген эксперименттік жұмысқа бүгінде орын алып отырған төтенше жағдайлар, оқшаулану және қашықтықтан білім алудың тигізген әсері бар деп санаймыз. Себебі, аталған мерзімде адамдардың тікелей қарым-қатынасы онлайн режимдегі жиындарға, ал диалогтар гаджеттегі мессенджерлер мен қоңырауларға ауысты. Ал ол өз кезегінде, адамдардың мінез-құлықтарына, жүріс-тұрысына, эмоционалдық күйіне және кәсіби әрекеттеріне ықпал жасады.

Зерттеу барысында, бір жағынан, қиындық жағдайында әзілді айту және жағдайды оптимистік көзқараспен қабылдауға студенттердің

икемділіктері анықталса, екінші жағынан, қалыптан тыс жағдайларда әзілкештікті жоғалтып алу және мәселелерді шешуге оның қатысының болмауы туралы пікірлер де орын алған.

Қорытындылай келе, студенттердің төтенше жағдай кезінде әзілкештік қабілеттері олардың әлеуметтік және эмоционалдық интеллект деңгейлерімен тікелей байланысты. Әлеуметтік және эмоционалдық деңгейі жоғары деңгейде дамыған студент қиындық жағдайында өзінің бойындағы әзілкештік қабілетін сақтап, позитивті көзқараспен мәселелерді шешуге, кикілжіңді болдырмауға тырысады. Соның нәтижесінде, жұмыстың тиімділігі артады, әзілкештік адамдар арасындағы дистанцияны болдырмайды, шығармашылыққа икемделеді, өзіндік басқару және мотивация орын алады.

### Әдебиеттер

- 1 Абдуллаева, М. М. Возможности юмора как регулятора стресса [Текст] // Прикладная юридическая психология. – 2009. – №4. – С. 117-128.
- 2 Буенок, А.Г. Юмор как фактор профессионального здоровья менеджеров [Текст]: дис. на соискание ученой степени кандидата психологических наук: 19.00.03: защищена 01.10.2014 г. / Буенок Анастасия Геннадьевна. – СПб., 2014. – 170 с.
- 3 Горбунов, С.А. Юмор как составная часть эмоционального интеллекта [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Мир науки». – 2015. – №3. – <http://mir-nauki.com/PDF/07PSMN315.pdf>
- 4 Солянин, Н.Э., Лингурарь, А.В. Особенности защитного и совладающего поведения студентов с разным уровнем прокрастинации [Текст] // Ярославский педагогический вестник. – 2017. – № 3. – С. 184-188.
- 5 Martin, R.A., Lefcourt, H.M. Situational humor response questionnaire: quantitative measure of sense humor // Journal of personality & social psychology. – 1984. – №47(1). – P. 145-155.
- 6 Lopes, P. N., Brackett, M. A., Nezlek, J. B., Schutz, A., Sellin, I., Salovey, P. Emotional intelligence and social interaction // Personality and Social Psychology Bulletin. – 2004. – №30. – 1018-1034 бб.
- 7 Wijewardena, N., Härtel, C., EJ. Samarantunge, R. Using humor and boosting emotions: An affect-based study of managerial humor, employees' emotions and psychological capital // Human Relations. – 2017. – №70 (11). – 1316-1341 бб.
- 8 Abel, M. Humor, stress, and coping strategies // Humor – International Journal of Humor Research. – 2002. – №15 (4). – 365-381 бб.
- 9 Fredrickson, B.L. The role of positive emotion in positive psychology: The broaden – and – build theory of positive emotion // American Psychologist. – 2001. – №55(3). – 218-226 бб.
- 10 Martin, R.A. Is laughter the best medicine? Humor, laughter, and physical health // Current directions in psychological science. – 2002. – №11(6). – 216-220 бб.
- 11 Oring, E. Joking Asides: The Theory, Analysis, and Aesthetics of Humor. UP of Colorado. – 2016.
- 12 Устинова, А.А., Качина, А.А. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и предпочитаемого стиля юмора в контексте профессионального общения // Организационная психология. – 2019. – Т.9. – № 4. – С. 125-140.
- 13 Hunt, Th. The measurement of social intelligence // Journal of Applied Psychology. – 1928. – №12 (3). – 317-334 бб.
- 14 Martin, R.A., Kuiper, N.A. Daily occurrence of laughter: Relationships with age, gender, and Type A personality // Humor – International Journal of Humor Research. – 1999. – 12(4). – 355-384 бб.
- 15 Pexman, P.M., Zvaigzne, M.T. Does irony go better with friends? // Metaphor&Symbol. – 2004. – №19(2). – 143-163 бб.
- 16 Provine, R.R. Language, tickling, and evolution of speech and self // Current Directions in Psychological Science. 2004. – № 13(6). – 215-218 бб.

### References

- Abdullaeva, M. M. (2009). Vozmozhnosti yumora kak regulatora stressa. Prikladnaya yuridicheskaya psihologiya, [Opportunities for humor as a stress regulator. Applied legal psychology] №4, pp.117-128. (in Russian).
- Abel, M. (2002). Humor, stress, and coping strategies. Humor – International Journal of Humor Research, №15(4), pp. 365-381.
- Buenok, A.G. (2014). Yumor kak faktor professionalnogo zdorovya menedzherov. Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata psihologicheskikh nauk: 19.00.03: zaschischena 01.10.2014g. [Humor as a factor of professional health of managers: dis. for the degree of candidate of psychological Sciences] 170 p. (in Russian).



Fredrickson, B.L. (2001). The role of positive emotion in positive psychology: The broaden – and – build theory of positive emotion. *American Psychologist*, №55(3), pp. 218-226.

Gorbunov, S.A. (2015). Yumor kak sostavnaya chast emotsionalnogo intellekta. Internet-zhurnal «Mir nauki, [Humor as an integral part of emotional intelligence [Electronic resource]. The Internet-the magazine «World of science»] №3. <http://mir-nauki.com/PDF/07PSMN315.pdf> (in Russian).

Hunt, Th. (1928). The measurement of social intelligence. *Journal of Applied Psychology*, №12 (3), pp. 317-334.

Lopes, P. N., Brackett, M. A., Nezlek, J. B., Schutz, A., Sellin, I., Salovey, P. (2004). Emotional intelligence and social interaction. *Personality and Social Psychology Bulletin*, №30, pp.1018-1034.

Martin, R.A. (2002). Is laughter the best medicine? Humor, laughter, and physical health. *Current directions in psychological science*, №11(6), pp. 216-220.

Martin, R.A., Kuiper, N.A. (1999). Daily occurrence of laughter: Relationships with age, gender, and Type A personality. *Humor – International Journal of Humor Research*, 12(4), pp. 355-384.

Martin, R.A., Lefcourt, H.M. (1984). Situational humor response questionnaire: quantitative measure of sense humor. *Journal of personality & social psychology*, №47(1), pp. 145-155.

Oring, E. (2016). *Joking Asides: The Theory, Analysis, and Aesthetics of Humor*. UP of Colorado.

Pexman, P.M., Zvaigzne, M.T. (2004). Does irony go better with friends? *Metaphor&Symbol*, №19(2), pp. 143-163.

Provine, R.R. (2004). Language, tickling, and evolution of speech and self. *Current Directions in Psychological Science*, №13(6), pp. 215-218.

Solyinin, N.E., Lingurar, A.V. (2017). Osobennosti zaschitnogo i sovladayuschego povedeniya studentov s raznyim urovnem prokrastinatsii. *Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik. [Features of protective and coping behavior of students with different levels of procrastination. Yaroslavl pedagogical Bulletin.]* № 3. pp.184-188. (in Russian).

Ustinova, A.A., Kachina, A.A. (2019). Vzaimosvyaz emotsionalnogo intellekta i predpochitaemogo stilya yumora v kontekste professionalnogo obscheniya. *Organizatsionnaya psihologiya, [The relationship between emotional intelligence and the preferred style of humor in the context of professional communication. Organizational psychology]* V.9, № 4, pp. 125-140. (in Russian).

Wijewardena, N., Härtel, C., EJ. Samaratunge, R. (2017). Using humor and boosting emotions: An affect-based study of managerial humor, employees' emotions and psychological capital. *Human Relations*, №70 (11), pp.1316-1341.